

Datoriseringen av sjukvården

– en blick mot 1900-talet
administrationshistoria

Rikard Friberg von Sydow har tilldelats ett stipendium av FAI för att undersöka framväxten av ett digitalt administrativt stöd inom svensk sjukvård. Denna artikel är en inledning till detta arbete i vilken han tecknar en översiktlig bild av inledningen av datoriseringens framväxt inom hälso- och sjukvården.

Text: Rikard Friberg von Sydow Bild: Pixabay
rikard@arkivfeber.se

I SLUTET AV 1940-talet tillsattes den så kallade Matematikmaskinsnämnden för att utreda Sveriges behov av de nyligen lanserade stordatorerna. Medlemmarna i MMN, som nämndens namn förkortades, reste runt i USA och tittade på olika möjliga datorbaserade lösningar att använda till efterkrigstidens behov av exakta uträkningar och avancerad

logistik. Under 1950-talet etablerades vissa lösningar inom statliga nyckelfunktioner. Bland annat behövde Försvarsmakten system för luftvärn och materialförsörjning. Det skulle dock dröja till slutet på 1950-talet innan idéerna om att använda datorer på olika sätt inom sjukvård och medicinsk forskning började få fäste.

Det dröjde till början av 1960-talet innan idéerna slog rot och sjukvårdsområdet var med på banan.

UNDER 1950-TALET FORMADES en idé om att använda hälkortssystem för att skapa ett journalsystem. Systemvetare började titta på hur sjukhusens algoritmer skulle kunna göras begripliga för en

2
11
12
13

datormaskin. Ett problem som relativt tidigt upptäcktes var att sjukjournaler innehöll så pass mycket information att den blev alldeles för omfattande för hälkortsmediet. En normal journal skulle kräva någonstans runt 200–300 hälkort. Det ansågs alldeles för skrymmande. I övrigt räknades administrativ effektivitet under denna tid främst genom att jämföra datorns snabbhet med hur snabbt en läkarsekreterare kunde teckna ner och få fram samma information. Hittills hade datorn inte riktigt hunnit ifatt. Vad man däremot kom att börja använda under den här perioden var det så kallade citografsystemet som kan sägas vara en föregångare till den gamla patientbrickan. En bricka i aluminium som via stansning kunde bära viss information om en patient och föra den vidare mellan olika sjukhusbesök, mellan olika avdelningar och så vidare.

VAD TÄNKTE MAN att en datorisering skulle göra? Rätt många av de förslag som kom fram gällde ickemedicinsk administration med anknytning till sjukvård; ganska typiska datoriseringsområden som lönesystem, personalsystem och liknande. Inskrivningen av en patient och den grunddata som skapas i och med det samt den tidigare sparade data som denna ska anknyta till (journaler) nämns upprepande gånger i det material som jag har tittat på som någon form av viktig startpunkt. I övrigt sökte man datorns snabbhet – sjukhusarkiven växte under denna tid och det var svårt att få fram en journal i tid. Man tänkte sig personalknäckningar inom det administrativa området. Även vissa kontrollåtgärder skulle vara möjliga med nya system. Ett problem under 1960-talet var tydligen att många lämnade fel personnummer – siffror om upp till 50 procent felaktigt ifyllda personnummer nämns i mitt material. Det låter väldigt mycket med moderna öron men möjligtvis skulle det kunna stämma med tanke på att den största patientgruppen alltid är de äldre och att de som var äldre under denna tid enbart hade haft personnummer i slutet av sitt liv, då dessa infördes under 1940-talet. Ett datoriserat system skulle tämligen lätt kunna avfärda ett felaktigt personnummer innan handlingar

CRANE

hade hunnit skapas, vård hade inletts och så vidare. I bakgrunden, slutligen, fanns även en dröm som jag känner igen från andra områden av datorisering under denna tid. En dröm om automatisering där prognos och annat skulle kunna genereras direkt ur de sparade journalerna. Ett sjukvårdssystem där resultat rörande patienters hälsotillstånd ploppade ut per automatik.

”Systemvetare började titta på hur sjukhusens algoritmer skulle kunna göras begripliga för en datormaskin.”

HUR FÖRDES IDEERNA fram i 1960-talets Sverige? En av de drivande organisationerna var försäkringsbolaget Folksam som redan 1961 började dela ut ett stipendium kopplat till datorernas användning i sjukvården. Folksam har även bland annat publicerat den bok, Paul Halls *Patienten och datamaskinen* från 1965, som har gett mycket stoff till denna text. Serafimerlasarettet i Stockholm var ett av de sjukhus där man var relativt tidigt ute genom att datorisera vissa delar av patientjournalerna. 1965 skedde även ett större internationellt symposium i Stockholm arrangerat av SJURA, som Sjukvårdens Rationaliseringskommitté kallades, tillsammans med Statskontoret. Socialminister Sven Aspling (S) inledde dagen och en amerikansk auktoritet inom medicinsk databehandling, nationalekonomen J. Sweeney från Tulane University i New Orleans, var en av de mer uppmärksammade talarna. Bara tre år senare, 1968,

planerades 211 datoriseringsprojekt inom svensk sjukvård och det fanns en stor tilltro till att en omfattande datorisering av sjukvården skulle ske under 1970-talet.

FANNS DET NÅGON idé om hur datorer och dataregister skulle kunna påverka frågor som rör vårdetik och patients integritet under denna tid? Jag hittar inte någon sådan diskussion under 1960-talet. Man var främst rädd för andra effekter – som att maskinen skulle devalvera läkarrockens auktoritet. Inga diskussioner om sekretessproblem dyker upp i sextiotalsmaterialet. Läkare var i början ofta emot en datorisering då de inte ville vara beroende av de kodifierade diagnoser (med strikta diagnosnummer osv) som krävdes. Detta verkar ha ändrats över tid. I början av 1970-talet är det dock möjligt att se en diskussion kring sekretess och personlig integritet. Svenska Dagbladet gör då ett helsidesreportage om integritetsproblemen med sjukvårdens datoriserade system där röster både från läkare, psykolog och patient får utrymme. Åsikterna skiljer sig och vi kan, precis som idag, se hur de som är positiva till datoriseringen stödjer sig på effektivitet, medan de mer negativa motiverar sina åsikter med problem gentemot privatlivets helgd eller möjligheten till felaktiga behandlingar utifrån datorns förmodat kantiga bedömningar. Fast det är snart femtio år sedan kan vi se många delar av en diskussion som vi är vana vid idag. ✕

Källor:

Dagens Nyheter (28/9-1965)
”Datamaskin sätts in mot sjukvårdskrisen”

Hall, Paul (1965) ”Patienten och Datamaskinen”, Stockholm: Folksams Hälso- och sjukvårds faktserie.

Svenska Dagbladet (29/6-1968)
”211 projekt redan igång inom Svensk sjukvård”

Svenska Dagbladet (15/11-1974)
”Vill vi ha alla fakta om kropp och själ på ett enda dataregister?”